

LA SALVATGE D'ISABEL-CLARA SIMÓ. UNA NOVA
FORMULACIÓ DEL MITE CLÀSSIC DE PIGMALIÓ?
APROXIMACIÓ A LA NOVEL·LA I AL MITE

Maria Isabel Guardiola i Savall

ALCOIANA ISABEL-CLARA SIMÓ ÉS UNA DE LES autores actuals en llengua catalana més prolífiques. Escriptora compromesa amb les seues idees i amb la seua condició de dona, la seua narrativa podem encabir-la dins dels corrents realistes d'ara. La temàtica bàsica de gairebé totes les seues novel·les és la vida d'una protagonista que tracta de sobreviure en una societat descrita a través dels seus ulls i que molt sovint es confonen amb els de l'autoïra. L'estil àgil i viu es manifesta en tota la seua producció. I, al nostre parer, hi destaca el domini dels nivells del llenguatge i la descripció de situacions quotidianes en què es mouen els personatges.

En aquest marc productiu es troba *La salvatge. Elegia de Dolores Mendoza* guanyadora del *Premi Sant Jordi de Novel·la* el 1993. La dona protagonista és una adolescent de setze anys ingènua i mancada d'experiència. Aquesta dona, Dorothy-Dolores aterra a la vida de Joaquim Simon, Quim. Dorothy és una xica nord-americana que arriba a Barcelona amb una adreça i una carta a la mà, fugint d'un malson anterior i d'un pare que va ser assassinat a causa de deutes econòmics. Les relacions entre els dos protagonistes segueixen un procés ascendent d'interdependència afectiva i de domini vital. Tot plegat desembocarà en un amor obsessiu i possessiu per part d'ell i en una pèrdua d'identitat d'ella que la porta a no recordar qui era abans de sotmetre's a la voluntat de Quim. Aquest procés ens condueix a un final dur però alhora esperat. I és en tant que la novel·la tracta la vida d'un personatge, Dolores, que pren sentit el subtítol d'elegia, com a una història de les vicissituds i aven-

ISABEL-CLARA SIMÓ

PERVERSE
VERTELLINGEN

tures de la protagonista amb un marcat caràcter tràgic. No obstant això, l'atractiu d'aquesta novel·la pot ser que se centre en la recreació particular del mite clàssic de Pigmalión que s'aconsegueix no solament des de l'argument, sinó també a partir de la configuració de l'estructura capítular.

L'argument

El mite de Pigmalión té les arrels en la mitologia clàssica. Com d'altres que han estat font d'inspiració per a diverses obres de la cultura occidental, apareix recollit al llibre X de les *Metamorfosis* d'Ovidi. El poeta llatí conta que un vell escultor xipriota anomenat Pigmalión vivia sol i sense esposa perquè odiava les dones pels seus defectes. Un dia, però, va tallar una estàtua femenina de tanta bellesa que se'n va enamorar —però era una estàtua feta per ell segons la seua concepció de l'ideal. La vestia i l'adornava com si estigués viva. El dia de la festa de Venus anà al temple a resar-li i li demanà que li concedís una esposa semblant a la seua estàtua. La deessa es va compadir de l'escultor i en tonar a casa i besar la imatge com solia fer, s'adonà que estava tèbia. Venus li havia donat més del que havia demanat. L'escultura cobrà vida, es casaren i tingueren una filla, Pafos. Tot acabà feliçment.

Pigmalión representa la figura simbòlica de l'artista enamorat de la seua obra i també la de l'home que modela la seua dona conforme a les seues pròpies idees. Tema recurrent en la literatura i en altres camps artístics, com l'òpera, ha estat conreat posteriorment des de diferents punts de vista: l'entusiasme cec d'un autor cap a la seua obra; l'ideal irrealitzable de passar-la a una existència mortal; i, finalment, com en el cas que ens ocupa, ha tingut aplicacions que podríem anomenar pedagògiques en tant que tracta el cas d'un instructor o formador que contrau una relació particular amb la persona a qui ha format i/o elevat d'un origen inferior. Per tant, intervenen en aquest últim cas, un Pigmalión, que és el formador, i una persona, una dona, que esdevé l'objecte de la formació.

De totes les manifestacions literàries antigues o contemporànies del mite, sens dubte la de més qualitat i la que més transcendència ha tingut per al món occidental en totes les branques artístiques, ha estat l'elaborada a començaments de segle per G. Bernard Shaw a la seua comèdia teatral *Pigmalion*. Va ser portada al gènere musical i al cinema amb el títol de *My fair lady* i en relació amb el català, Joan Oliver en féu una traducció i una adaptació lliure.

A l'hora d'estudiar l'obra de l'irlandès, hem d'observar dues qüestions prèvies. En primer lloc, la forta estratificació social a Anglaterra, determinada, en part, per un ús social de la llengua; i en segon terme, el punt de vista de l'autor que no és més que un aprenent de la llengua de la qual vol esdevenir-ne exponent i professor. Només des d'aquest punt de vista és possible que l'autor aborde la comèdia amb un to de burla i d'ironia que donen vivacitat i singularitat a aquesta actualització del mite clàssic.

Pigmalion és la història d'Elisa Doolittle, una florista molt jove que vol aprendre a parlar amb correcció per tal de poder treballar en una floristeria fina, és a dir, que vol pujar de categoria social. Coneix Higgins, un fonetista professor de llengua, i se'n va a viure amb ell com a alumna. Però Higgins no viu sol, sinó que l'acompanyen una criada, que observa la relació i acompanya la xica, i un amic, el coronel Pickering. Elisa passa les proves que demostren que l'ensenyament ha estat efectiu i a l'hora d'anar-se'n, cap dels protagonistes en té ganes. Una sèrie d'incidents poden fer pensar el lector que el professor s'ha enamorat de la florista, però no és així, ja que a l'epíleg s'explicita que no és possible una relació entre classes socials tan distintes, sinó que la rutina de la convivència diària fa que la necessite. Finalment, Elisa es queda a viure amb el seu professor sense cap de compromís sentimental.

A la vista de l'argument hi ha molts punts de contacte amb el mite ovidià. En primer lloc, Higgins és un home madur que viu sol amb una criada, que no sent un especial afecte per les dones i que està capficat en el seu treball. Aquest personatge recull del carrer una jove que és pujada passivament i la moldeja conforme les seues idees i principis. La transformació arriba a tal punt que ja no se sent ella i és incapaç de connectar de nou amb el seu món passat. Higgins, un particular Pigmalió, no s'enamora de la seua obra com ocorria amb el Pigmalió ovidià, malgrat que en algun moment arriba a insinuar-s'hi, sinó que sent un especial afecte que l'empeny a dependre d'ella fins a tal punt que intenta conservar-la al seu costat com si estiguessen casats. Açò només és possible des del seu menyspreu per les dones si tenim present que ella respon a l'ideal femení concebut per ell i que ha fet servir en el seu adoctrinament, com féu el Pigmalió ovidià. A més a més, també hi ha un final feliç d'unió.

La novel·la d'Isabel-Clara Simó segueix en la mateixa línia que *Pigmalion* de Shaw, però la trajectòria evolutiva de la relació dels personatges condueix a un final en què els protagonistes han vist trastornades les seues personalitats. Aquest fet s'evidencia en poder contemplar el món intern dels personatges a través dels monòlegs dels protagonistes. Malgrat tot açò, presenta alguns punts de contacte

que fan pensar que l'autora aprofità aquesta actualització del mite com a punt de partida inicial per a la seua recreació pròpia en la qual fa algunes matisacions que trobem en la tradició i en la mateixa configuració simbòlica del personatge que dona nom al mite, com és la de l'artista enamorat de la seua obra.

Un primer punt de discrepància de les dues obres que recreen el mite clàssic és el del gènere literari. La d'Isabel és una novel·la, mentre que l'altra pertany al gènere dramàtic de la comèdia. El públic és, per tant, diferent: la comèdia pot ser llegida però, perquè tinga sentit, ha de ser representada. A més a més, com a comèdia fa riure, malgrat que hi haja en el fons una ironia i una burla moralitzadora, i hi ha un final feliç. La nostra novel·la, però, pertany a la narrativa i ha de ser llegida necessàriament —fora que la porten al cinema o a la televisió. A més a més, ens dona la sensació que el que conta no és gens divertit, sinó que conta una història que té molts punts de relació amb el subtítol que porta, elegia. Així doncs, des del principi s'oposen, a més del temps i de l'espai narrats, en el gènere literari i en la finalitat amb què han estat compostes, cosa que suposa també una diferenciació des del punt de vista de la caracterització dels personatges, molt més ben aconseguida en la novel·la que no pas en la comèdia precisament per la presència dels monòlegs interiors que nomenàvem adés.

També trobem diferències a un altre nivell en un aspecte que ens ha cridat l'atenció com és el del títol. Shaw titula la seua comèdia *Pigmalion*, amb el nom del protagonista masculí del mite, que no és més que una clara referència al personatge que desenvolupa aquest paper, l'escrupolós Henry Higgins. Aquest fet focalitza el protagonisme de l'obra cap a aquest personatge, tot i que les adaptacions musicals i cinematogràfiques emfasitzen la protagonista femenina amb el títol *My fair lady*. L'autora valenciana, per la seua banda, anomena l'obra amb el nom del personatge femení, del suposat Pigmalí, sinó que la titula *La salvatge* i afegeix el subtítol *Elegia de Dolores Mendoza* perquè reste clar el centre d'interès i el protagonisme de la protagonista de la narració. Tenim, doncs, d'entrada, una doble diferenciació que ve de la mà del gènere i del tractament del protagonisme de la història. Amb tot, el fil de la història és pràcticament el mateix i fins i tot els personatges que hi apareixen són els mateixos i tenen els papers semblants.

Pel que fa a la història, trobem el procés formatiu d'una jove de classe baixa per part d'un home major que ella i pertanyent a una classe mitjana-alta, amb qui conviu i amb qui té una relació paternofamiliar bona. La protagonista veu anorreada la seua personalitat per un procés educatiu que la

poleix en tots els sentits i és incapaç, finalment, de recuperar el seu estat antic que malgrat tot està latent en el fons de l'ànima.

Les protagonistes, però, són diferents. En primer terme la finalitat que les ha portades cap al mestre no és la mateixa. Mentre que a Elisa la mou un interès d'escalar socialment, Dolores s'hi veu amb la necessitat de salvar la vida. Malgrat aquestes diferències, aquestes motivacions provoquen que s'hagen de sotmetre a la voluntat del seu formador. Per aquesta raó, totes dues canvien no solament l'aspecte físic, sinó també el model de llengua que empren: Elisa, d'un anglés vulgar a un anglés estàndard, mentre que Dolores, de l'anglès al català. També veuen com es cremen tots els records físics de la seua vida passada, encara que en el cas de Elisa, es guarda una penyora com a mostra de l'estat antic. Un any després d'haver estat sotmeses a l'educació que han cregut necessària llurs Pigmalions particulars, han de passar proves de societat i les superen satisfactòriament. Totes dues tenen també admiradors (Freddy Eysenford i Jacint Escrivà o Serafi Renom) que no agraden a l'instructor, etc. I al final, són capaces de decidir el que volen fer, malgrat l'obediència que deuen al seu tutor.

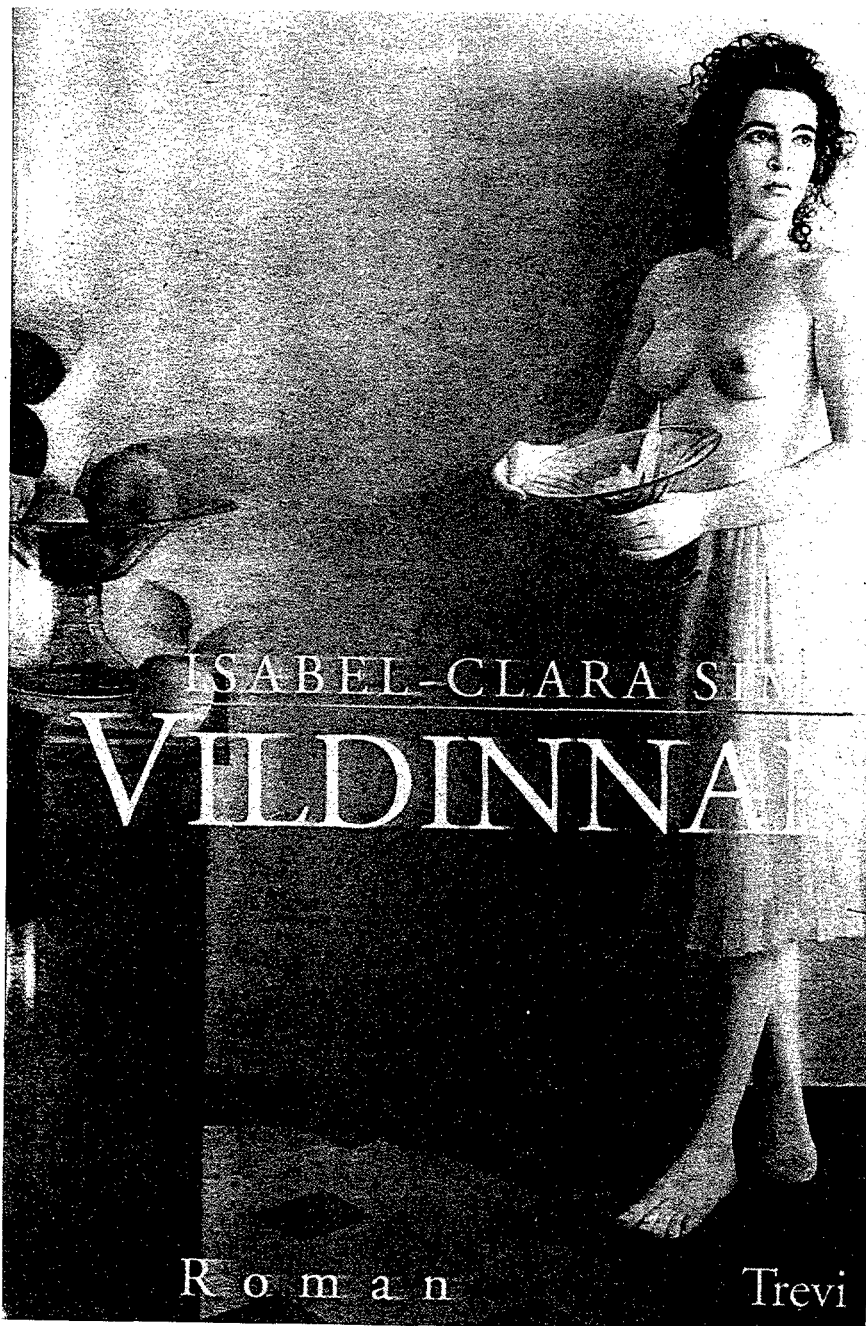
No obstant això, la trajectòria d'ambdues protagonistes és ben diferent. Encara que en els dos casos hi haja una dependència per part del formador, en el de Dolores assistim a una obsessió malaltissa que fa que la convivència acabe malament. Alhora, trobem en la novel·la la relació particular de Dolores amb el seu gos, Vulgar, un cas paral·lel en què es traspassen els papers: ara el Vulgar és l'aprenent i Dolores és la mestra que ofega amb el seu voler l'animal. Però ella no se n'adona, conforme no se n'adona Quim.

La relació amb els tutors també és diferent, encara que totes dues se sotmeten passivament a les indicacions d'aquests. Quim observa Dolores com "un professor que examina una granota esquarterada al laboratori de biologia" (pàg. 17), com un experiment, igual que a la comèdia, i aquesta perspectiva és la que marca tota la relació entre Dolores i Quim al llarg de la novel·la. És per això que trobem que Quim la premia quan es porta bé igual que els domadors premien les bèsties salvatges —no ho oblidem, ella és la salvatge del títol de la novel·la. Tant Higgins com Quim són hòmens madurs d'una classe social mitjana-alta i sense parella femenina. Un repte els fa afillar-se aquestes xiques del carrer per a motllurar-les en l'educació segons el seu estil. Al final tots dos depenen de la seua presència d'una manera gairebé obsessiva, que és més que amor paternofilial en el cas de Quim. Arribem a aquesta idea després d'assistir a una sèrie de reflexions en les quals desitja ser Faust per a poder ser jove i conquistar la xica, es masturba mentre la veu dormir, no pot suportar la idea que un

altre home l'haja posseïda, etc. Potser és el mateix sentiment que pogué sentir el vertader Pigmalíó en contemplar la seua obra. Per la seua banda, Higgins diu explícitament que no desitja cap relació íntima amb la florista. Però hi ha més diferències entre els protagonistes masculins. Mentre que el personatge de Higgins queda més o menys desdibuixat a la comèdia irlandesa, en el cas de la novel·la catalana, l'autora ha aconseguit donar-nos un perfil bastant clar de Quim a través dels monòlegs interiors que protagonitza. Aquests monòlegs són diferents dels de Dolores o Victòria que vénen entre parèntesis a línia seguida del text. En el cas de Quim, Isabel-Clara Simó traça hàbilment una forma visual diferent: els seus monòlegs estan separats del conjunt del text, hi apareixen en lletra cursiva, i les reflexions que hi trobem són desordenades i desestructurades, semblants a fragments de somnis que poguéssim recordar.

Altres personatges secundaris contempen tota la història. En primer lloc cal destacar el paper de les criades. Aquestes dones, la senyora Pearce i Victòria assisteixen des de dins de casa a l'evolució de les relacions entre pare i filla. Es comporten com a simples espectadores que contemplen l'acció, en la qual no prenen part per respecte als senyors, però sí que la jutjen. Malgrat el paral·lelisme, en la novel·la, donada la seua major extensió i complexitat narrativa, Victòria adquireix un major relleu i significació, ja que trobem moltes reflexions importants en els monòlegs interiors que protagonitza i la seua mort suposa la degradació de les relacions entre els protagonistes.

També hi ha altres personatges que no intervenen directament en l'acció, sinó que ens ajuden a interpretar tot el que ocorre en aquestes relacions. Amb tot, si bé a la comèdia tenen un protagonisme major, a la novel·la no deixen de ser per això menys importants i decisius en tant que les seues intervencions sempre aporten alguna cosa interessant. Ens referim al coronel Pickering i a Joan Carnisser. A la comèdia el coronel actua com un amic de Higgins i d'Elisa i participa en l'educació de la jove ja que és el promotor de l'experiment. Joan Carnisser, per la seua banda, és un visitant ocasional de la parella i dóna compte d'alguns fets bàsics de la relació entre pare i filla. Per ell sabem que Joaquim vol fer de Pigmalíó, però un Pigmalíó particular perquè no treballa amb ivori com li agradaria i que li permetria manejar els materials al seu gust sense problemes, sinó amb un humà, que és carn i esperit. A més a més, sabem que Quim estima Dolores d'una manera diferent de la que apareix a la comèdia irlandesa. També sabem per Carnisser que aquestes relacions acabaran malament perquè Dolores és una obra perfecta i com les teranyines, pot matar.

ISABEL-CLARA SIMÓ
VILDINNAN

R o m a n

Trevi

L'estructura

Ja hem assenyalat més amunt que la recreació del mite no es produeix només a nivell de la narració, sinó que també hi ha una al·lusió a l'estructura capitular que marca la relació entre els personatges.

La novel·la s'articula entorn a quatre parts de mesura molt diferent. Aquestes parts responen al nom de diferents colors: blau, roig, negre i blanc, oposats entre ells dos a dos.

Cadascuna de les parts té raó de ser per ella mateixa en el sentit que tracen una fita en el desenvolupament de la història fins a la culminació final. Així, a la primera part, "Blau", assistim a l'inici de la història i a la iniciació de la protagonista en el seu nou món. A la segona, "Roig", trobem la protagonista integrada de ple en aqueix món i se'ns revelen alguns aspectes de les relacions paternofilials que fan sospitar un final poc feliç, fet que es confirma quan al darrer capítol d'aquesta part assistim a la mort de la criada, Victòria. Aquest capítol serveix d'enllaç amb la penúltima part, "Negre", on trobem la confirmació de les sospites anteriors en tant que assistim a una degradació de les relacions en un procés cruel i desmitificador. En la darrera part, "Blanc", la protagonista esdevé lliure i disposada a viure sense lligams de cap classe. Tot plegat ens fa pensar en un simbolisme de les parts que podríem expressar així: blau - iniciació; roig - plenitud en les relacions; negre - caiguda en l'obsessió i en la passió desenfrenada; blanc - alliberació i pau final.

Cada capítol conté tres subcapítols que tenen un títol format pel número de l'esglaó de l'u al set en què es troben i el nom d'un instrument dels que s'utilitzen per a modelar una estàtua —heus ací un primer punt de lligam amb el mite clàssic de Pigmalión. Els instruments que s'anomenen són el regle, el mall, el cisell, l'escaire, el nivell, la plomada i el compàs. Cada esglaó es repeteix dues vegades amb el nom de l'instrument que li correspon cada vegada. El seté rep un tractament especial perquè hi apareix cinc vegades amb l'instrument del compàs, a la tercera hi apareix "Replà" i a partir de la quarta fins al final trobem "Baixant". Sembla que l'autora utilitza el símil del treball de l'escultor per a mostrar com ha actuat Quim. El primer va tallant i modelant l'estàtua pas a pas i de dalt a baix, esglaó a esglaó, amb l'ús de determinats intruments, rectificants i polint petites incorreccions per deixar, finalment, el treball perfecte i acabat. Per la seua part, Quim va a poc a poc pujant la xica, esmenant-li el comportament, la manera de parlar i d'actuar, etc. fins a obtenir l'obra mestra desitjada. Alhora mateix, aquesta comparació actua de metàfora de l'evolució de les relacions entre el pare i la filla en un procés ascendent d'interdependència afectiva i de domini vital que desemboca en una pèrdua d'identitat per part d'ella i en un amor obsessiu per

part d'ell. Es tracta d'una degradació progressiva d'aquestes relacions marcada pel denominatiu "Baixant" en un pis que esdevindrà una autèntica presó on una estranya mena de vida i d'horror s'imposarà sense compassió després d'haver arribat al "Replà", al cim de les relacions amigables, representat per la mort sobtada de Victòria, la vigilant.

És així com l'escriptora aconsegueix supeditar l'acció de la novel·la a l'estructura capitular, que no és més que un símil de la forma de tallar i modelar la pedra perquè el resultat siga una estàtua bella.

Conclusions

Isabel-Clara Simó aconsegueix en aquesta novel·la una recreació diferent del mite clàssic de Pigmalión perquè el sotmet a un procés d'actualització en dos nivells ben diferents. En primer lloc trobem la configuració de l'estructura de l'obra com una metàfora del procés que comporta tallar una pedra tosca fins que quede totalment polida, totalment canviada en una estàtua. Aquest símbol determina l'evolució de la relació entre els personatges. El segon, a nivell de contingut, en tant que trobem un escultor-mestre i una matèria prima-jove que és objecte de treball, amb un resultat tan bonic i perfecte que és inevitable que el creador no pugui desfer-se'n. Però no es casen, no hi ha un final feliç, sinó tot el contrari: aquest enamorament condueix a l'obsessió i a la bogeria que deriven en un final dolorós esperat. És només en aquest segon nivell on es relaciona amb la comèdia de Shaw, ja que s'hi poden observar personatges i situacions molt semblants.

La novel·la recull el tema clàssic de la literatura posterior a Ovidi i parteix d'alguns punts de vista amb què s'ha conreat el mite. Concretament, el cec entusiasme d'un autor cap a la seua obra, i l'aplicació pedagògica del mite en el sentit que tracta el cas d'un instructor que contrau una particular relació amb la persona a qui ha format i elevat d'un origen social més baix.

El tema és clàssic, el tractament és el convencional, s'hi rastregen influències de Shaw...: sembla que Isabel-Clara Simó ni aporta res ni és gaire original. No obstant això, sí que ho és. Partint d'aquest esquema clàssic, reformula tota la història a partir d'unes relacions complexes, un desenvolupament de l'acció particular en que els personatges ens parlen directament i ens mostren el seu interior sense cap de vel. Tot plegat, la narració en si mateixa i la forma d'estructurar els capítols, fa que aquesta novel·la aconsegueixca una forma original i innovadora en el tractament d'aquest mite clàssic.